

УДК 392.51(=163.2)

Олена КОЖОЛЯНКО

ВЕСІЛЬНИЙ ХЛІБ У ТРАДИЦІЙНІЙ ОБРЯДОВОСТІ БОЛГАР

У статті розглядаються окремі елементи традиційної весільної обрядовості болгар. Досліджено специфіку обрядових дій, пов'язаних з використанням болгарського весільного хліба. Особлива увага в публікації приділяється символіці цілого у обрядах, пов'язаних із приготуванням весільного хліба та обрядах, які супроводжують його розподіл.

Ключові слова: Болгарія, традиційна обрядовість болгар, задруга, весільні обряди, весільний хліб.

Елена КОЖОЛЯНКО

СВАДЕБНИЙ ХЛІБ В ТРАДИЦІЙНОЇ ОБРЯДНОСТІ БОЛГАР

В статье рассмотрены некоторые элементы традиционной свадебной обрядности болгар. Исследовано специфику обрядных действий, связанных с использованием болгарского свадебного хлеба. Основное внимание в публикации уделяется символике целого в обрядах, связанных с изготовлением свадебного хлеба и обрядах, которые сопровождают его разделение.

Ключевые слова: Болгария, традиционная обрядность болгар, задруга, свадебные обряды, свадебный хлеб.

Olena KOJOLIANKO

WEDDING BRAIDED BREAD IN BULGARIANS' TRADITIONAL RITES

The body of the article goes on to discuss specific elements of Bulgarians' traditional rites. Of particular interest is the study of Bulgarian braided bread rites. The symbols of entity and integrity of the rites, related to wedding braided bread baking and sharing are emphasized on.

Key terms: Bulgaria, Bulgarians' traditional rites, family community church, wedding rites, wedding kalach.

Весільні обряди – це закріплені традиціями суспільні звичаї, що супроводжують і знаменують одруження, народження нової сім'ї. З давніх-давен весілля стверджувало шлюб. Отже, в ньому знайшла своє відображення еволюція родинних відносин упродовж різних суспільних формацій. Весільні звичаї є цінним науковим матеріалом для пізнання побуту народу у минулому, бо ритуали і дієства весілля завжди обумовлювались до певної міри суспільно-економічними відносинами.

Весілля як система проектує різні напрями його вивчення. Головними серед них є шлюбне право, типи шлюбу, історія формування дієства, обрядова структура тощо. У працях дослідників болгарського весілля ці теми найчастіше переплітались і взаємодоповнювались. Питаннями, які

безпосередньо стосуються основних складових традиційної весільної обрядовості болгар, в основному займаються болгарські дослідники (роботи Я. Манолової [13], С. Шишкова [22], М. Арнаудова [1], М. Єлчинової [8], С. Янева [23, 24], М. Васілева [4], та ін.), які висвітлюють різні аспекти щодо традиційного укладання шлюбу у болгар. На окрему увагу заслуговують роботи Е. С. Узньової [17], присвячені дослідженню болгарського весілля. Вивченню культури та побуту болгарського населення на території України присвячено роботу Л. Демиденко [7]. На жаль, вищезазначені питання, попри їхню цікавість, є малодослідженою проблемою серед вітчизняних науковців. Отже, залишається актуальним висвітлення особливостей традиційної весільної обрядовості болгар та окремих її елементів, що і є основною метою даного наукового доробку.

Весілля – найбільш розвернутий і системний обряд традиційної болгарської культури середини ХІХ – початку ХХ ст. Традиційне болгарське весілля містить у собі значно більше різноманітних обрядів, ніж інші сімейні звичаї болгар, та має порівняно з іншими видами духовної культури чи не найбільше варіантів, причому відмінності в обрядових діях існують не лише в різних віддалених районах, а й у межах сусідніх населених пунктів.

Сімейні та суспільні відносини болгар є досить своєрідними. У болгар, як і у інших південнослов'янських народів, протягом тривалого часу зберігалася велика патріархальна родина (род, голяма, челяд), яка у науковій літературі отримала назву задруга; особливо це було характерним для західних областей Болгарії.

У великій сім'ї (задрузі) усіма справами розпоряджався її голова, інші дорослі члени сім'ї займали підкорювальне становище. У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Болгарії стали переважати індивідуальні сім'ї, але у них довгий час ще зберігалися деякі традиції задруги. Дружина не була рівноправною з чоловіком, батьки здійснювали значний вплив на долю дорослих дітей. Шлюби з давніх часів укладалися переважно за бажанням батьків. При виборі нареченої бралися до уваги як обсяги приданого, так і господарські якості дівчини. Тому дівчат 22-25 років нерідко видавали заміж за хлопців 17-20 років. Існувало три форми укладення шлюбу:

1) сгодяванє – шлюб за взаємною згодою обох сторін, із дотриманням всього комплексу традиційної весільної обрядовості: заручин, весільних та післявесільних церемоній, включаючи вручення приданого та дарів нареченого родині нареченої;

2) приставанє – коли наречена без згоди своїх батьків йшла до нареченого, «приставала» до його дому. Коли вона заходила до будинку, вона торкалася до вогнища і цим ставила себе під захист нової сім'ї; після цього батьки нареченого вже не могли прогнати її. Така наречена звалась пристануша. Вона не отримувала від своїх батьків приданого. Влаштувалося досить скромне весілля, на якому родичі нареченої не були присут-

ні. Схожий за змістом звичай був розповсюджений серед молдавського населення й очевидно, під його впливом і в українців Подністров'я. Звичай цей звався «пе коптьор» (на піч). Але суть цього звичаю була іншою і зводилась до захисту прав дівчини, яку обманув хлопець;

3) завлічане – насильницьке викрадення дівчини дружиною хлопців на чолі з нареченим.

З середини ХХ ст. укладання шлюбу у болгар часто набирало форму приставане, оскільки батьки та родичі вже не втручалися у вибір молодих. Саме тому значна частина передшлюбних обрядів (сватання, зговір та ін.) відпадали. Весілля призначали, як правило, через деякий час після вступу у фактичний шлюб, цей час використовувався для підготовки до святкування. На весіллях в цей час виконується значна кількість традиційних болгарських обрядів, які були звичними під час звичайного весілля – сгодяване [18, с. 73].

Напередодні весілля відбувалися обряди, пов'язані з досягненням згоди двох родин на шлюб, сватання (сватование) та «малий зговір» (мальк годєж), на яких батьки молодих домовлялися про день весілля та взаємні дарунки на весіллі.

Смислове значення передвесільної обрядовості полягало в домовленості двох родин про шлюб, у прилюдній згоді наречених на одруження і вирішенні ряду економічних, господарських питань щодо утворення нової сім'ї, розподілу матеріальних витрат на весілля тощо.

Свататись йшли у сприятливий день. Сприятливими для засилання сватів днями у болгар вважалися неділя, понеділок та четвер. Інколи сватання відбувається пізнього вечора, а то й і вночі, коли по хатах гасили світло, щоб мало хто з людей бачив, а у випадку відмови – зберегти це у таємниці, уникнувши сорому.

В старости просили, як правило, близьких родичів нареченого, які були у щасливому шлюбі та мали досвід сватання. Крім того, при виборі старости бралися до уваги такі риси вдачі, як уміння вести розмову, чемність, веселість. Успіх сватання залежав ще й від знання старостами традиційних словесних формул. Словесні формули засватування дівчини часто були побудовані на алегоріях. Розмови-алегорії допомагали старостам вчасно зупинити сватання, коли воно було небажане для сім'ї дівчини. Алегоричні прийоми на початку ХХ ст. подекуди зникають і набирають форму цілком ділової розмови. Часто старости, прийшовши до хати, відразу говорять про свої наміри.

Після зговору батьки молодих вважалися порідненими та зверталися один до одного «сват», «сватья».

За час від малого зговору до великого зговору була можливість обдумати рішення про одруження. Тому значення великого зговору полягало в закріпленні остаточної згоди на шлюб і оприлюдненні цієї вістки. Як правило, великий зговір супроводжувався іграми молоді, танцями. На це святкування наймали музик, запрошували родичів та сусідів. Обов'язко-

вою складовою великого зговору, який мав санкціонуючий характер, був обмін подарунками.

Великий зговір відбувався за один-два тижні до весілля і носив підкреслено публічний характер. До будинку нареченої йшли з музикою, попереду пританцьовуючи йшла молодь. Кількість гостей значною мірою залежала від матеріального статку сторін.

На великому зговорі остаточно домовлялися про дату проведення весілля, кількість запрошених, обговорювалися взаємні подарунки тощо. Важливим питанням, яке обговорювалося, був розмір шлюбного викупу (до ХХ ст.). Розмова про шлюбний викуп іноді перетворювалася на справжню торгівлю. Батьки дівчини розхвалювали її, а «покупці» намагалися збити ціну. По досягненні згоди батько наказував дочці цілувати руку майбутнім свекру та свекрусі.

Батько нареченого давав грошовий викуп за наречену (прид, агирлик, баба-хан) [15, с. 342]. Гроші (викуп) ставили на обрядовий хліб і урочисто передавали батькам нареченої. У ХХ ст. викуп було замінено на подарунки, які дарували нареченій. Найбільш розповсюдженими серед дарунків були прикраси, одяг тощо. Іноді процедура шлюбного викупу могла відбуватися у проміжку часу між зговором та весіллям.

На великому годежі відбувався обмін дарунками. Батьки нареченого дарували дівчині намисто із золотих монет або (залежно від матеріального статку) хоча б одну монету на шнурку – знак, який відрізняв заручену дівчину. Батьки та священик благословляли молодих. На ознаку того, що дівчина і хлопець заручені, вони обмінювалися перснями. В районі Котела обряд обміну перснями проводили родичі та кум.

На великому зговорі наречені обмінювалися *китками* – букетами квітів. Вважалося, що такі букетики будуть мати оберегові магічні властивості, якщо їх прикрасити монетками та червоною вовною. Заручена дівчина ходила на танці з киткою – знаком її нового стану.

На великому зговорі розламували на дві частини хліб, після чого наречена цілувала руки батькам нареченого та обдаровувала їх сорочками й рушниками.

Після цього відбувалася святкова трапеза. У деяких місцевостях (південно-східна частина Болгарії) було прийнято за святковою трапезою випробувати сватів на кмітливість. Свати повинні були відповідати на питання або виконувати бажання господарів, які повідомляли свої бажання у формі загадок.

Великий годеж був суттєвою гарантією досягнутої згоди про шлюб. Відмова від цієї згоди вважалася безчестям та несла за собою моральні й матеріальні збитки і траплялася досить рідко.

Після заручин молоді називалися нареченим та нареченою. Їхній стан зовні відзначався знаками – прикрасами: намисто, золоті монетки на хустці у нареченої, узорна хустинка – подарунок нареченої, яку наречений носив за поясом, китка на шапці та ін.

Поступово заручені все більше віддалялися від молодіжного середовища та зближувалися між собою. Наречений вже міг постійно супроводжувати наречену, міг приходити до неї додому. Як правило, молоді допомагали один одному у польових роботах.

Весілля у болгар у минулому тривало сім днів. Традиційне заняття землеробством визначило проведення весіль восени та взимку. У тих місцевостях, де було розвинене відгінне тваринництво, ввійшло в звичай влаштовувати весілля влітку. Під впливом традиційних народних вірувань та християнської релігії не було прийнято грати весілля у так звані погані дні – від Різдва до Хрещення, у Великій піст, а також під час інтенсивних літніх польових робіт. У народі існувало повір'я, що якщо одружитися у високосний рік, один з подружжя швидко помре. Тому болгари намагалися не робити весіль у високосний рік.

У болгарських весільних обрядах беруть участь дійові особи, кількість яких, їх обов'язки і дії визначені народною звичаєвістю. Традиційний болгарський весільний обряд як комплекс ритуальних дій, пов'язаних з певними соціально-правовими звичаями, потребував для його виконання цілого ряду конкретних дійових осіб – весільних чинів.

Весільні чини визначаються за певними ознаками: сімейним станом, ступенем родинності, організаторськими й розважальними здібностями.

Оскільки однією із цілей весільних ритуалів було забезпечення цілісності новоутвореної сім'ї, її неподільності, запобігання можливому повторному шлюбу у випадку вдівства одного з наречених або розлучення, то основною вимогою до учасників весільних обрядів було їх походження із цілої, повної сім'ї (так зв. целокупна къща). Цілою вважалася така сім'я, де батьки не овдовіли і не розлучилися, ніхто із членів сім'ї не йшов із дому (мається на увазі заміж) і не з'являлася нова людина у результаті весілля когось із дітей.

Головними весільними чинами на традиційному болгарському весіллі були кум та сват разом з їхніми дружинами. Вони поділяли між собою керівну роль на весіллі. Обирався сват («старий сват») із родичів нареченого або його близьких свояків (переважно чоловік сестри). Кум був хрещеним нареченого або сином хрещеного (ця роль спадкувалася).

Особлива роль та шанування весільного батька (кума) у болгарському весіллі обумовлені тим, що він створює модель нової сім'ї та стає сполучною ланкою між двома поколіннями, між старою та молодою сім'ями. Крім того, кум, на думку М. Габровські [5, с. 18], пов'язаний із світом пращурів та може здійснити особливий вплив на майбутнє молодої сім'ї, забезпечивши їй їхню допомогу та благословення.

Важливу роль на весіллі відіграють брат та сестра нареченого, якщо вони ще не перебувають у шлюбі (іноді кілька братів та сестер); якщо таких не було – двоюрідні брати та сестри нареченого.

Випіканням весільного хліба займалися дружки нареченої. Такі дівчата обов'язково мали походити із так званих цілих сімей – целокупни моми.

У четвер у будинку нареченого відбувалися засівки – обрядове замішування весільного хліба під супровід обрядових пісень. Односельці вважали своїм обов'язком надіслати тим, у кого мало бути весілля, зерно з метою магічного забезпечення народження у молодій першого хлопчика. Таке зерно збирали на спеціальну тканину. Коли зерно було зібране, його забирали, а на тканину кидали перстень молодого і клали на цю тканину зовицю вбрану в одяг нареченої. Її качали на тканині і кричали: «Хлопчик – дівчинка – хлопчик!».

Весільний хліб посідає особливе місце у структурі традиційного весільного обряду багатьох народів. Стійкий символ хліба в обрядовому житті людини свідчить про його давні традиції, значне смислове й функціональне навантаження. Здавна хліб у болгарській традиції символізував добробут і благоденство, плодючість і продовження роду. Таке високе символічне значення хліба існує й нині в обрядовості слов'янських народів.

Своєрідністю болгарської весільної термінології є різноманітні хлібні вироби, котрі характеризувалися загальним визначенням «цілий»: цал леб, цала баница – що символізувало цілісність, що є досить значимим для хліба, особливо того, який передбачалося ділити. Причому хліб цей, як правило, був призначений для молодих або кума, тобто, для головних весільних персонажів. Так, цел леб молода отримувала у дарунок від свекра під час заручин або при вході у новий дім після вінчання. Пирогом цяла баница запрошували на весілля кумів, цей же хліб стояв під час святкового частування перед кумом. У цілому ряді ритуалів обов'язковим було повернення цілого хліба назад до дому тих, хто його подарував, наприклад, під час запрошення на святкування [17, с. 243].

Різноманітні дари (у тому числі й хліб), які призначалися весільним персонажам (весільному батьку, старому свату, дружбі), відігравали особливу роль у встановленні нових соціальних зв'язків і родинних відносин, які у болгар після весілля складалися не лише між двома сім'ями, але й весільними батьками, друзями та іншими чинами і родом нареченого та нареченої [6, с. 17].

Приготування тіста для весільних хлібів також мало магічно-символічне значення – це було, як говорили в народі, «заквашування весілля». У народних уявленнях болгар замішування, випікання хліба символізувало створення нової сім'ї, народження потомства, що знайшло відображення і у лексиці. Так, болгарки України «заквашували» шлюб, як «заквашують» хліб або молоко [7, с. 69]. У Родопах одночасно з хлібом «замішували» весілля (сига сватба вазмисуваме – обл. Смоляна [22, с. 327]), а у Фракії весілля «запікали» (запицат свадбата [3, с. 334]) для того, щоби й молоді «замішалися» подібно до тіста (д аса намесят веке и младите [3, с. 343]). Зміст обрядового комплексу приготування хліба пояснювався як «залебванъето на новото сімейство, начало на домът» – початок нової сім'ї та дому (обл. Годеча [20, с. 222]).

З випіканням весільного хліба пов'язано безліч повір'їв і правил. Існували чисельні заборони щодо вибору тих, хто буде цей хліб випікати. Дружки нареченої, котрі брали участь у приготуванні весільного хліба, називались целокупні моми, тобто дівчата із цілих сімей. Вимога до дівчат походити із «цілого дому» (цяла къща) була обумовлена тим фактом, що вони ставали виконавицями цілої низки ритуалів та могли вплинути на долю молодого подружжя: ці дівчата заквашували тісто, замішували, випікали та прикрашали хліб, запрошували на весілля. Їхній особливий статус підкреслювався тим, що в день вінчання вони вбиралися як наречені, одягали прикраси, котрі носили молодиці, що у звичайному житті дівчатам робити заборонялося (с. Вилчеполе, обл. Хасково [13, с. 192]).

Так, у Фракії вважали, що калачі для весілля повинна випікати мома целокупна «на добро» [3, с. 344]. Як правило, для цього обирали дівчат із повних сімей (с живи родители) (Фракія) [3, с. 344]. У районі Малко Тирнова хліб випікали чотири дівчини (по дві з боку нареченого та нареченої), котрі були першими дітьми у батьків, які перебували у першому шлюбі (с. Граматіково [2, с. 247]). У обл. Карнобата хліб випікали дівчата – «перші» або «останні» (пръвни, сетни) діти у повній сім'ї [4, с. 189; 11, с. 180].

Схожі вимоги (походити із «цілої» сім'ї, «цілого» дому) висувалися і до ритуальних предметів, які використовували при випіканні весільного хліба, так само як і до компонентів самого хліба. Так, у Странджі обмінювалися закваскою (тістом з дріжми) із будинків нареченого, нареченої та кумів (вінчальних батьків наречених). У кожному будинку збирали закваску із трьох «щасливих» (честити къщи), «читих» (чисти къщи) [9, с. 202] або «цілих» домів (на цало (Родопи)), де відсутні вдруге одружені і всі діти живі. В результаті весільний хліб замішувався із тіста, зібраного в дев'яти достойних сім'ях [21, с. 282]. В деяких районах Фракії дріжджі брали із будинку шлюбного партнера. Вода для весільного хліба повинна бути свіжою та непочатою (пресна и неначената), або наливою і принесеною у повному мовчанні (мълчана вода [19, с. 397], тобто «непочатою», «цілою», що підвищувало її сакральність. У північно-західній Болгарії воду для замішування тіста мала принести лада – дівчинка, у якої батьки були живі та щасливі у шлюбі, одягнена у весільний костюм нареченої. Воду наливали під спів обрядових пісень, які виконували свахи. Просіювали борошно через непарну кількість сит (переважно трьох) і таку ж кількість дерев'яних корит для замішування тіста, які зичили у трьох «хороших, цілих» будинках, господарі яких перебували в першому та щасливому шлюбі [21, с. 281]. Таким чином, характеристика «цілісності» за принципом метонімії переходила на предмети, які походили із повного дому, сім'ї. Досить часто у борошно клали перстень нареченого та браслети нареченої. Розмішування борошна з водою, символічно з пучком базиліка, розпочинав дівер. Тісто вимішувала, як правило, зовиця. У Західній Болгарії нерідко на цю роль обирали чужу дівчину, у якої бать-

ки були живі. У деяких варіантах «засевок» відбувалося ритуальне змивання тіста з рук зовиці, а використана при цьому вода виливалася під фруктове дерево. Монотонні пісні дівчат коментували весь обряд та прославляли молодих.

Таким чином, народ «заквашував» весілля доброю закваскою (зібраною у кількох «повних», «цілих» домах), для того щоби нове життя, створення якого підготовлювалося, було «заквашеним» найкращим, що було у селі.

Весільні хліби орнаментувалися по-різному, залежно від їхніх функцій. Частина з них слугувала основою (підставкою) для «кумова деревця», інші – для баклажок діверів, інші розламувалися та з'їдалися учасниками тієї чи іншої обрядової дії. На засівках один із щойно випечених хлібів – прісний або змащений медом – меденік розламувався на головах діверя та нареченого. Після обрядового розламування водили хоровод та відбувалася трапеза, під час якої і з'їдали розламаний хліб.

У контексті болгарського весільного обряду знаходить відображення культурна метафора «хліб – людина», яка проявляється в першу чергу у народних уявленнях про замішування та випікання хліба як про зачаття та народження дитини, а також у деяких випадках асоціюється з нареченою. Так, під час замішування одного з різновидів весільного хліба – свадбарска пита заборонялося по ній плескати, інакше молодий буде бити наречену. Часто основною мотивацією під час прикрашання хліба було не лише забезпечення багатого, повного життя молодим, але й забезпечення дітонародження. Використання зерен квасолі (білих та чорних) для прикрашення весільного хліба нареченої асоціювалося із збільшенням (наедряването) багатства, а також з «повнотою» (майбутньою вагітністю) нареченої. У Перуштице таку піту прикрашали дірочками, зробленими з допомогою повного веретена (з вовною), для того щоби «ставала повною, вагітною наречена» [17, с. 250]. У південно-західній Болгарії весільні калачі протикали з допомогою шила для шкіри або товстої тростинки (імітуючи статевий акт) – вважалося: скільки дірочок буде на калачах, стільки дітей буде мати молода [17, с. 250].

У Софійському краї весільний хліб від заручин ретельно оберігали. Вірили, що якщо хтось скуштує цей хліб до того, як батько нареченого заплатить викуп за наречену, то молода виявиться не цнотливою [17, с. 251].

Під час ритуального поділу короваю та баниці, коли наречений вирівав середину хліба, присутні закликали його «забити ніж поглибше», що асоціюється із шлюбним актом [23, с. 36]. Переломлення хліба нареченим на правому коліні також символічне. У індоєвропейській культурі коліно ототожнювалося із геніталіями [14, с. 30], тому система спорідненості вираховувалася «колінами» (напр., вираз «до сьомого коліна»). Переломлення нареченим баниці (предметної персоніфікації молодої) на коліні символічно зображувало дефлорацію нареченої.

Таким чином, семантика «цілісності», «повноти» та ширше – щастя майбутньої сім'ї знаходить своє вираження як у самих весільних ритуалах, під час вибору їх учасників, так і у предметному та кулінарному кодї та у обрядовій термінології. Багаторазове кодування добра молодим на різних рівнях повинно було забезпечити успішне спільне життя подружжя у молодій сім'ї.

У процесі розвитку коровайного обряду поступово зникає його первісне смислове навантаження, функціональне призначення. Водночас спостерігається переосмислення, трансформація обряду і його функції. Ще у ХІХ столітті послаблювалися і зникали окремі вірування, втрапився первісний зміст магїчної функції цього обряду.

Коровайні обряди діляться на два види: на обряди, пов'язані з приготуванням короваю, і на обряди, які супроводжують розподїл короваю. За багатством обрядових дійств переважають обряди першого виду.

Отже, в традиційному болгарському весіллі був досить розвинений коровайний обряд, під час якого готували різноманїтне весільне печиво.

Еволюція весільного обряду характеризувалася нашаруванням обрядових елементів різних часів. Весь обряд виготовлення весільного хліба проходив в урочистій обстановці з дотриманням багатьох архаїчних обрядодїй.

Обряд випїкання короваю зберїгся і в наш час. Сьогодні коровайний обряд також займає одне з чїльних місць у болгарській весільній обрядовості. Однак, порівнюючи з кінцем ХІХ – першою половиною ХХ ст., коровай усе частїше замовляють у пекарнях і, відповідно, нїяких обрядових дїй, пов'язаних з його виготовленням, не відбувається. Загалом коровайному обряду придїлялася велика увага, і всі дїї відбувалися з великою пошаною, адже коровай передусїм був символом родючості, продовження роду, а його випїкання символїзувало побажання добробуту, щастя як для молодих, так і для всїєї родини.

Джерела та лїтература: 1. Арнаудов М. Българските сватбени обреди. Етнологички и фолклорни студии. Част 1. Преглед на обичаите у народа. – София, 1931; 2. Буковинава В. Стародавно Граматиковї. Географски, исторически и етнографски проучвания. Бит. Език. Фольклор. (Принос към историята и етнографията на Странджанския край). – Ямбом, 1995; 3. Вакарелски Хр. Бит и език на тракийските и малоазийските болгари. – Ч. 1. //Тракийски сборник. –София, 1995. – Кн.. 5; 4. Василева М. Обридни хлябове в Карнобатсо // История и культура на Карнобатския край. Сборник научни материали. – Т. 2. – София, 1992. – С. 181-192; 5. Габровски М. Преходът между старата и новата година у българите // Етнографски проблеми на народна та духовна культура. – София, 1989. – Т. 1. – С. 12-54; 6. Георшева Ив. Хлябът на болгарина: хляб без квас, хляб с квас // Българска етнография. – софия, 1993. – Кн.. 3. – С. 15-23; 7. Демиденко Л.А. Культура и быт болгарского населения в УССР. – Киев, 1970; 8. Елчинова М. Сватбената обредност в Михайловградско // От Тимок до Искър. Регионални проучвания на

българския фолклор. – София, 1989. – Т. 1. – С. 108-124; **9.** Зайков И., Райчевски Ст. Книга за хляба. – Пловдив, 1984; **10.** Зеленина Э. И. Нове исследования болгарских ученых по народной уховной культуре // Советское славяноведение. – 1983. – № 2. – С. 80-95; **11.** Капанци: бит и культура на старото българско население в Североизточна България. Етнографски и езикови проучвания, София, 1985. – 480 с.; **12.** Країнознавство. Частина 1. Культура народів слов'янських країн. – К.: Київський славистичний університет, 2002. – 121 с.; **13.** Манилова Я. Сватбенят обред в с. Вълче поле, Хасковско // Известия на музеите в Югоизточна България. – Пловдив, 1984. – Т. 7. – С. 181-199; **14.** Морозов И. Хубавата Елена – между «името» и «нешото» // Маска и ритуал. – София, 1999. – С. 14-71; **15.** Народы зарубежной Европы / Под ред. С.А. Токарева. – М., 1964. – 999 с.; **16.** Николова В. Золотое в болгарской свадьбе // Символика целого в болгарском свадебном обряде // Признаковое пространство культуры / Отв. Ред. С.М. Толста. – М.: Индрик, 2002. – С. 239-253; **17.** Узнева Е.С. Символика целого в болгарском свадебном обряде // Признаковое пространство культуры / Отв. Ред. С.М. Толста. – М.: Индрик, 2002. – С. 225-237; **18.** Очерки общей этнографии. Зарубежная Европа / Под ред. С.П. Толстовка, М.Г. Левина, С.А. Токарева, Н.Н. Чебоксарова. – М., Наука, 1966. – 475; **19.** Пирински край. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. – София, 1980; **20.** Ракшиева С. Традиционни сватбени обичаи в Годечко // Народна культура в София и Софийско. – София, 1984. – С. 217-227; **21.** Странджа. Материална и духовна культура. – София, 1996. – С. 270-292; **22.** Шишков Ст. Сватбени обичаи в Оряхово, Рупчоско // Славиеви гори. Пловдив, 1994. – Кн. 2.; **23.** Янева Ст. Български обридни хлябове. – София, 1989; **24.** Янева Ст. Хлябове за погребение и помени в Михайловградско // От Тимок до Искър. Регионални проучвания на българския фолклор. – София, 1989. – Т. 1. – С. 176-184; **25.** Bulgaria / CIA – The World's Factbook – Ружим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>.

УДК 3921(=161.2+=135.1)(477.85)

Антоній МОЙСЕЙ, Крістіна ПАРАЙКО

**КОМПЛЕКС ЗАБОРОН ТА ПРИПИСІВ, ПОВ'ЯЗАНИЙ
З ВАГІТНІСТЮ В УКРАЇНСЬКОГО ТА СХІДНОРОМАНСЬКОГО
НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ**

У статті проаналізовано комплекс традиційних заборон та приписів, пов'язаний з вагітністю в родильній обрядовості українського та східнороманського населення Буковини. В основу дослідження лягли польові етнографічні матеріали, зібрані у 2008-2011 рр. у 40 населених пунктах Чернівецької області. Для проведення порівняльної характеристики використані матеріали зібрані в українських селах Івано-Франківської, Тернопільської, Хмельницької та Львівської областей.

Ключові слова: Буковина, Чернівецька область, родильна обрядовість, заборони, українці Буковини, румуни Буковини.